

1941

JANUÁR

Kia!t!ó! SZÓ

SZERKESZTI DR. TAVASZY SÁNDOR

TARTALOM: T. S.: A háborgó világban. — I. L.: A református férfiszövetségek új feladatai. — Dr. Parádi Ferenc: A férfiszövetség megújrodása. — Szabó T. Attila: A kolozsvári egyetem erdélyi feladatai. — Mózes András: A nem ref. iskolákba járó református növendékeink vallásos nevelésének multja és jelene erdélyi egyházkerületünkben. — Részlet Juhász István: „A reformáció az erdélyi románok között” c. tanulmányából. — Irodalom.

Legújabb kiadványok:

Barth Károly és Barth Henrik: Szempontok a Szentlélekről szóló tanhoz.

Fordította: Kozma Tibor. „Ifjú Erdély” kiadása. 90 oldal. Ára 2.— P.

Kálvin János: Magyarázata Máté, Márk és

Lukács összhangba hozott evangéliumához. Fordította: Rábold Gusztáv. A Synoptikus evangéliumokról szóló Kálvin-Kommentár II. kötete. Ára 6.— P. — Kapható még: Kommentár a Synoptikusokhoz, I. kötet. Ára 6.— P.

Kádár Géza: Ha meghalunk, az Úrnak halunk meg. Temetési beszédek. Szerző kiadása.

170 oldal. Ára 6.— P.

Debreczeni László: A mi művészetünk.

(Fatornyos hazámból.) „Ifjú Erdély” kiadása, 130 oldal, több, mint 50 illusztrációval. Ára 3.— P. Egyszerűbb kiadás ára 2.— P.

Juhász István: A reformáció az erdélyi románok között. 276 oldal. 6.— P.

W. Lüthi—Nagy István: Az eljövendő egyház. (Dániel próféta igehirdetése.) 2.— P.

Horváth Jenő: Az egyház világmissziója.

„Élő Könyvek” 30. sz. — 40 P.

„Itt az Isten köztünk”, 1941. évre. Bibliaolvasó kalauz minden napra, 272 old. 1.— P. — Ugyanaz kötve 1.60 P.

IKE-jelvény, három színben zománcozva, az IKE-központ hivatalos kiadványa (csak 10-nél több példány rendelhető!) — 50 P.

IKE-tagkönyv, kedvezményes utazásokon is használható; a központ hivatalos kiadványa (csak 20-nál több példány rendelhető!) — 10 P.

Megrendelhetők az Ifjú Erdély Iratterjesztésénél, Kolozsvár.

(Református Theologia.)

KIÁLTÓ SZÓ

SZERKESZTI: DR. TAVASZY SÁNDOR // FŐMUNKATÁRSÁK: BIRÓ SÁNDOR ÉS LÁSZLÓ DEZSŐ.

SZERKESZTŐSÉG ÉS KIADÓHIVATAL: KOLOZSVÁR, HITLER ADOLF-TÉR. (REF. THEOLOGIA.)

Kéziratok, előfizetési díjak ide küldendők. — Előfizetési díja félévre 2 Pengő, egész évre 4 Pengő.

XV. ÉVFOLYAM

1941 JANUÁR

1. SZÁM.

Bejegyezve a kolozsvári Törvényszéknél 1507/1938, 27. folyó számmal.

A háborgó világban.*

II. zsoltár.

1. A legkönnyebb dolog a világon, kárhoz-
tatni másokat és az egész világot, és ezzel kivonni
magunkat a felelősség alól, Az ilyen magatartás-
nak a következménye, hogy belesünk **az ön-
igazságosság** bűnébe. Hálát adunk neked, oh
Isten, hogy nem vagyunk olyanok, mint a világ!
Ez, ennek a bűnnek az igazi és megfelelő ki-
fejezése. Ebben a bűnben élve, úgy érezzük,
hogy **mint igazak**, kívül állunk a világon, a
társadalmon, az államon és az egyházon s erről
a közösságon kívül álló pontról kárhoztatjuk a
világot és mindent, ami abban van.

A keresztyén embernek először is fel kell
ismernie, hogy ennek a világ-kárhoztatásnak, az
ember részéről, nincs semmi jelentősége. A világ
nem lesz különb és mi nem leszünk megvigasz-
taltabbak. Hasznosabb dolog és több eredménnyel
jár, ha elismerjük, hogy a bűn annyira egye-
temes, hogy a világgal együtt mi is benne élünk
a világ bűnében. Úgy vagyunk, mint a nagy
vizek, tengerek, vagy folyók, amelyeknek folyá-
sába sok apró hullám ütközik össze s ezek együtt
adják a vizek zúgását. Ennek a háborgó világ-
nak zúgása is a mi bűneink összeadásából és
összeütközéséből, ebből a nagy egységből támad.

2. A keresztyén ember először nem azt kérdi,
hogy mennyiben felelős a világ háborgásáért
maga a világ, a világ szelleme és a világ ve-
zetői, hanem mindig azt kérdi, mennyiben vagyok
felelős ezért a világért; vajon hogyan gyakorol-
hatom ezt a felelősséget? Ennek a kérdésnek
a súlya alatt felismeri, hogy először felelős vagyok
a saját bűneimért, de felelős vagyok azokért is,
akik velem egy közösségbe tartoznak s ezeknek
közvetítésével felelős vagyok ezért az egész nagy
világért.

A különböző közösségek közül emeljük ki
különösen a nemzetünkért való felelősséget.

3. A nemzetért való felelősséget csak akkor
tudjuk felismerni és csak úgy tudjuk gyakorolni,
ha megtaláljuk a nemzet fogalmának és valósá-
gának a helyes értelmét.

A nemzet nem úgy keletkezik, hogy egyesek
összeállanak, vagy valamiképpen összeadottnak.
A nemzet van már az egyesek előtt. A nemzet
a sok egyest megelőzően benne van Isten gon-
dolatában. A nemzet tehát megelőz minden
egyes nemzettagot. Mi, Isten akaratából, bele-
születtünk egy nemzetbe és ennek nyelv- és
művelődési közösségébe. Nem tehetünk róla,
hogy egy olyan nyelvközösségben élünk, melynek
nyelve a magyar; arról sem, hogy beleszülettünk
egy olyan művelődési közösségbe, amelynek
szelleme magyar. Ebben a nemzeti közösségben
természetesen felelős vagyok az egész nemzet-
testért és ezt a felelősséget tényleg gyakorlom is.
Ma minden napon felteszi Isten a kérdést: Mit
tettél nemzetedért? — Isten nem engedi meg s
ezért a hívó ember lelkiismerete tiltakozik az
ellen az érvelés ellen, hogy jelentéktelenségemnél
fogva, tőlem ne várjon senki semmit ami nem-
zetem egészének javára szolgálhatna. Nem vagyok
sem miniszter, sem püspök, én a magam kicsiny
körében, nem szolgálhatok nagy nemzeti felada-
tokat. Ellenkezőleg, minden keresztyén magyarnak
ezerféle lehetősége van, szolgálni nemzetünk
becsületét és tisztességét, mert itt is igaz a fenti
hasonlat, hogy a nagy nemzeti becsület, valamint
a nagy nemzeti bukás, a történelem folyamán,
— a sok apró ember-hullám egyirányú sodró
erejéből, vagy egymásra támadó zürzavarából
áll elő. Fényesen igazolja megállapításunkat
az a tény, hogy az egyszerű magyar honvéd
ma a legkülönböbbül áll a maga helyén; kötelesség-
teljesítésben, önmegtartóztatásban, áldozatosságban
ma ő a magyar nemzeti társadalom példaképe.

* Egy előadás-sorozat egyik előadásának vázlata.

4. Ebben a háborgó világban a nemzeti élet kérdései között különösen számolnia kell a hívő embernek a nemzet-vezetők kérdésével.

A nemzet nem lehet vezetők nélkül. Hitvallásaink követelik, hogy a hatóságokat, kormányzó férfiakat, mint istentől rendelt felsőbb-séget, tisztelnünk kell. A kormányok tagjai is esendő, bűnös emberek. De ha ezt tudjuk, ebből nem az következik, hogy folytonos rosszindulatú bírálattal gáncoskodjunk velük szemben, hanem azt jelenti, hogy szeretettel támogassuk őket nagy feladataik szolgálatában. Valami fájdalmas dolog látni azt, hogy a kormányférfiak munkájának javarészét a rosszindulatú kritikák elleni védekezés meríti ki. Naponként el kell előbb háritaniok munkájuk elől azokat az akadályokat, amelyek legjobb elhatározásaiknak útjában állanak s csak azután foghatnak alkotó és építő munkához.

A keresztyén magyarnak ma kötelessége az

ország kormányát a legnagyobb: imádságával támogatni. A kormányférfiakért való magános imádságnál nagyobb szolgálatot nem tehetünk a helyes és igazságos kormányzásnak és az imádságainkkal fejezzük ki nemzetünk eme vezetőivel való együttérzésünket a legtisztábban és a legteljesebben.

5. Ebben a háborgó világban a legnépszerűlenebb és a legháládatlanabb feladata a keresztyén embernek van. A nemzetben belül és a nemzetek között támadt sok ellenségeskedés és gyűlölködés közepette a keresztyén embernek kell lennie az **összekötő kapocsnak**. Ez a szerepe nemcsak a legháládatlanabb, hanem a legtöbb szenvedéssel ts jár. Ez a szenvedés azonban áldott és termékeny; dicsőséges és boldog szenvedés, mert ez a szenvedés Krisztus szenvedésében való részvétel,

T. S.

A református férfiszövetségek új feladatai.

A régebben megalakult Férfiszövetségek az utóbbi években különböző nehézségek miatt csak nagyon mérsékelten működtek. Az egyik oka ennek az volt, hogy magának a munkának nem állott elég világosan a célja azok előtt, akik vezették s akik abban résztvettek. A másik okot azok a korlátozások képezték, amelyeket még a román kormány vezetett be s amely szinte minden egyházi munkának folytatását meggátolta. Még így is voltak azonban egyház-községek, ahol bizonyos kisebbségek munkát tudott a Férfiszövetség kifejtetni s még nagyobb számmal voltak olyanok is, ahol dolgozni ugyan nem tudott, de fennmaradt a neve és nyilván volt tartva, hogy ott Férfiszövetség van.

Most a Férfiszövetségek munkájának újból való felvételére ismét kezdeményezés történt az egyházkerület részéről. Egy erre a célra kiküldött bizottság megvizsgálta a Szövetség ügyrendjét s abban a szükséges változtatásokat végrehajtotta, majd megbízott egyeseket azzal, hogy a szervezés munkájára tegyenek előkészületeket s vegyék számba a jelenleg még fennálló helyi tagozatokat. Remélhetjük, hogy ezen az úton sikerülni fog a férfiszövetségi munkának nagyobb és újabb lendületet adni.

És erre most különösen szükség van. A református férfiakat össze kell gyűjtenünk az egyházban és nem szabad engedni, hogy az a sok értékes tagja egyházunknak, akiknek munkájából annyi áldás származhatik, szervezetlenül maradjon.

A férfiszövetségi munka első feladata, hogy az egyházi életbe, az egyház mai feladataiba bekapcsoljuk az egyház tagjait. A mi egyházunk egyik fontos alapelve az, hogy az egyházi munka nem a lelkes vállain kell, hogy legyen, hanem abban az egyház minden tagjának részt kell

vennie. Legyen alkalma mindenkinek szolgálni Isten ügyét, legyen alkalma érvényesíteni ez ügy szolgálatában gondolatait, munkaerejét, azt ami az életében erőt, másokért való szolgálatot, a közös cél előmozdítására alkalmas gondolatot jelent, mindenki szabadon adhassa és nyújthassa abban a közösségben, amely minden református embernek a legbensőbb testvéri közössége: az egyházban. Szükségünk van minden komoly lélekre, minden felelősséget érző szívre, minden munkás kézre, minden gondolatra, mert az egyház nem a lelkes, még csak nem is csak a presbitérium, hanem mi vagyunk, mindnyájan, annak tagjai s az ügy, amelyet az egyház szolgál, mindnyájunk ügye.

Különösen vannak olyan kérdések, amelyeket az egyház férfitagjai segítsége nélkül nem tud megoldani. Ilyen elsősorban a szórványok ügye, ahol az eddigi sírányozás helyett s az eddigi adatgyűjtésen túl már egyszer radikális és alapos munkát kell végeznünk, szervezeten és céltudatosan. Ilyen a társadalmi segítés ügye is. Nem nézhetjük, hogy testvéreink tömegei küzködjének az élettel anélkül, hogy bármi segítségre is számíthatnának s hogy az egyház ott ne legyen a maga segítő kezével és lelki támaszt nyújtó munkájával azok mellett, akik nehéz sorsban vannak s akiknek az életlehetőségei nincsenek biztosítva. Szükség van arra, hogy a református férfiak testvéri közösségében tisztázzuk a nemzeti életnek azokat a súlyos kérdéseit, amelyekben minket, reformátusokat Isten Igéjének parancsa kell, hogy eligazítson s amelyekben küzdeni kell minden olyan felfogás ellen, amely Isten Igéjével ellenkezik s a református felfogással össze nem egyeztethető. Szükség van arra, hogy a református férfiaknak legyen a Férfiszövetségben egy olyan köre,

ahol megtalálhatják egymást, ahol társadalmi különbségek ellenére is összetalálkozhatnak, mint egy közös ügy szolgálai és egy közös anyja: az anyaszentegyház gyermekei s mint testvérek abban a szolgálatban, amelyet Isten ügyében vállaltak.

Bizonyos, hogy minden ilyen dologban az egyházi vezetőség kötelessége elsősorban kezdeményezni, de ha ez nem tenné, vagy ha elfoglaltsága miatt nem terjedne erre ki a figyelme, ne engedjük ezt az ügyet és munkát ellanyhítani. Maguk a református férfiak kívánják meg az

egyházi vezetőségtől, hogy számukra bibliaórákat, összejöveleteket tartson, hogy alkalmat adjon a találkozásra és összegyűlésre, mindnyájunkat érdeklő kérdések megbeszélésére, hogy legyen egy otthon, ahol összegyűlhetünk s együtt lehetünk.

Ha ez az egyes egyházközsegekben megkezdődik, ahol pedig már eddig is folyt bizonyos formában, megerősödik, akkor remélhetjük, hogy a Férfiszövetségekben egyházunknak egy áldott és az egész egyházi életre nagy befolyású szerve állhat munkába.

I. L.

A férfiszövetség megújodása.

1. A Férfiszövetség rövid multja és jövő kilátásai.

Az 1931. évi VIII. nagyváradai nagyhéten került szóba először a Férfiszövetség megindításának gondolata. 1932 őszére elkészült a szövetség ügyrendje. Ennek alapján csakhamar megindult a tagozatok megszervezése, 2 év alatt 143 tagozat alakult. Néhány helyen az egyházmegyei tagozat megszervezése is megkezdődött. 1935 november 21-én az egyházkerületi közgyűlés tagjaiból alakult értekezlet megválasztotta a Kerületi Férfiszövetség vezetőségét, elnököt, két alelnököt és főtitkárt. Mielőtt azonban a nagyobb méretű szervezési munkát megindult volna, a hatósági intézkedések lehetetlenné tették a továbbhaladást. Ennek folytán a legtöbb tagozat csupán bibliaórák tartására szorítkozott. Nemsokára a hatóságok ezt is betiltották. Emiatt, 1938 óta a Férfiszövetség mindenütt szünetelőben van.

A szeptemberi nagy változás óta többfelől megnyilvánult az az óhaj, hogy a férfiszövetségi tagozatok újból vegyék fel a munkát. Különösen a falusi gyülekezetekben mutatkozik örömdetes érdeklődés az ügy iránt. Nagy a vágy az egyesületekbe való tömörülésre. A gazdakörök feltűnően megszaporodtak. Emellett azonban a bibliakörök és a Férfiszövetség megindítását is sürgetik. A lelki adottság tehát tagadhatatlanul megvan. Mulasztást követnénk el, ha a jelenlegi lelki lendületet figyelmen kívül hagyva, habozással vesztegetnénk el a kedvező időt.

A munka megkezdése előtt azonban — mint jó gazdához illik — csináljunk számadást. Alítsuk fel a mérleget. Állapítsuk meg, hogy egyfelől milyen akadályokra számíthatunk, másfelől pedig mi lesz a munkatervünk és a kötelességünk, ha a szervezkedés sikerül.

2. A szervezkedés akadályai.

Tudjuk azt, hogy a régi eszmák életrekelése nem vált ki akkora lendületet, mint az első alkalommal, mikor az újság ingere hat. A kö-

zöny és a kényelemszeretet arra hajlamosít, hogy a mult sikertelenségeit helyezük előtérbe s kézleglyintő mozdulattal intézzük el a felmelegítési kísérletet.

Ezzel az emberi gyengeséggel szemben áll a szeptemberben beállott helyzetváltozás. Most nem fognak gáncsokodni a hatóságok. Ellenkezőleg. Éppen a támogatásukra számíthatunk a nemzetfelépítő munkában. E tekintetben nincsenek aggályaink. Aggodalommal tekintünk azonban azok felé, akik a 7—8 év előtti szervezkedést sem nézték jó szemmel. Úgy érezzük, hogy nem végezünk érdemleges munkát, ha teljes őszinteséggel fel nem tárjuk multbeli tapasztalatainkat.

A kezdeti próbálkozás alkalmával olyan oldalról tapasztaltunk meg nem mértést, sőt ellen-szenvet, ahonnan, éppen a helyzeti adottság folytán, támogatást vártunk.

Mikor érdeklődtünk a visszautasítás okai iránt, igen különböző válaszokat kaptunk. „...Egy újabb szövetség hiányát teljességgel nem érezzük...” hangzott az egyik helyről. „A minimális előfeltételek is hiányoznak egy aktív Férfiszövetség megalakítására...” hallottuk más oldalról. Egyik egyházi férfi véleménye szerint „a férfiszövetségek csak asszisztálói a presbiteriumnak, — még jó, ha nem gáncsolói annak...” Többben a hatalmi eltolódás veszélyétől tartva, bizonyos aggodalommal tekintettek a férfiszövetségek kibontakozása elé. Ezt az aggodalmat talán az váltotta ki és táplálta, hogy egyes helyeken már a kezdet kezdetén hatalmi vetélkedések szorították félre az evangéliumi munkát. Azt sem lehet tagadni, hogy a megfelelő központi vezetés és irányítás hiányában bizonyos céltudatlan határozatlanság lett úrrá egyes tagozatokban. Majdnem minden tagozatban más-képpen fogták fel a Férfiszövetség rendeltetését. Több helyen elismerésreméltó buzgalommal a bibliaórákat helyezték a működés központjába. Más helyen csak a dalárdák meg a táncestélyek érdekelték a híveket. Más tagozatban minden erejüket kultúrház emelésére fordították,

vagy az önellátás elvét hangoztatták. A cél megközelítéséig azonban nem jutottak. Számos helyen a megalakulás után semmi sem történt. Már a tagdíjak kiróvása is elég volt ahhoz, hogy a nehezen összehozott közösségi munka szétporladjon.

3. A presbyterium és a Férfiszövetség.

Meg gondolkoztató az a kérdés, vajon a presbyterium működésének kiszélesítése nem teszi-e feleslegessé a férfiszövetségek megalakítását? Vajon nincsen-e azoknak igazuk, akik ellenpresbyterium keletkezésétől tartanak?

A presbyteriumot tudvalevőleg külön intézkedés serkenti fokozottabb belmissziós tevékenységre. E feladat betöltésére helyenként belmissziós bizottságot is szerveztek. A működés e jelentékeny kiterjesztése máris igen előnyösnek mutatkozott a belmissziós munkaterületen. Azonban ez még mindig nem elegendő a hitéletben mutatkozó hiányosságok betöltésére. És itten szinte fizikai értelemben vett hézagra kell rámutatnom. A bibliakörös és a konferenciák során kicsiszolt elméjű és szilárd hitű fiatalság, meg a presbyterium tagjai között nincsen meg a közvetlen kapcsolat. A felnövekvő és férfisorba került férfiaknak soká kell várni, amíg bejuthat a belső munkaterületre, a presbyteriumba. Nagyobb gyülekezetekben egy emberöltő is eltelik, amíg a presbyterium kicserélődik. Sokan egyáltalán be sem jutnak oda a megszabott létszám miatt. Az evangéliumi munka pedig azt követeli, hogy minden korlátozás nélkül, minden arravaló egyháztag helyet kapjon az igaz munka területén. Csak a közös munkavállalás és együttműködés döntheti le azt a válaszfalat, ami most még az ifjúság és a presbyterium között fennáll. A Férfiszövetség igen kiváló alkalmat nyújt a munkakészségtől hevülő minden rendű és rangú egyháztag összerelésére. Amint az ifjúsági keresztyén egyletekben a *társadalmi osztályok korlátai* már régen leomlottak, úgy fog ez a folyamat idővel az idősebb korosztályokban is megindulni és megvalósulni.

A Férfiszövetség olyan feladatok megoldásához is hozzásegítheti az egyházat, ami már a presbyterium hivatásán is kívül esik.

A presbyterium egyik sarkalatos feladata az egyház anyagi helyzetének biztosítása, meg a kifelé való védelem. E működést elsősorban gazdasági, pénzügyi és jogi szempontok uralják. E három tényező, éppúgy, mint a polgári életben, magában a presbyteriumban is surlódásokat gerjeszt. A surlódások néha tusakodássá fokozódnak a lelkész, a presbyterek, a tanítók és gondnok között. A meg nem értésnek és viszályozásnak, az egyéni ellen- és rokonszenven kívül, többnyire a hiányos vagy téves értesülés az oka. Nincsen elegendő alkalom és mód a helyes, előzetes értesülésre, magyarázatokra és a felfogások összeegyeztetésére. A jól vezetett

férfiszövetségi tagozat *testvéri légköre* kiválóan alkalmas arra, hogy legkényesebb kérdések baráti megbeszélésével *előkészítsék* a hivatalos formák között lefolyó gyűlés anyagát. Így tehát a presbyterium működése és a férfiszövetségi munkálkodás között nincsen ellentét, sőt éppen szerencsés kiegészítése egymásnak. A Férfiszövetség, ha azzal megbízzák, bizonyos kérdésben előkészítő munkát végezhet s ezzel sok félreértést és érzékenykedést előzhet meg. A férfiszövetségi tevékenykedés a presbyterium egyik igen fontos *segédszolgálatává* fejlődhetik, ha erre alkalmat adnak.

4. Milyen egyéb szolgálatot végezhet a Férfiszövetség az egyház és a lelkész érdekében?

A lelkészeknek nincsen oka a Férfiszövetség közreműködésétől idegenkedni. A szomszédságok kiépítésével a lelkész értékes értesüléseket szerezhet. A hívek rendszeres látogatása nagyobb egyházakban szinte kivihetetlen akadályokba ütközik. A férfiszövetségek által kiépített szomszédsági rendszer útján minden változásról azonnal értesül a lelkész. Azonnal megtudja új hívek érkezését, az egyháztól való elhajlási hajlamot, vagy az elhajlítás forrásait.

Sok kellemetlen érzéstől kíméli meg a lelkészt a Férfiszövetség, ha az egyházi adózás terén is segítségére siet.

Az egyházi munkában való *tevéőleges* részvétel a közönyre hajló híveket is megmozgatja. Jó példa volt erre a közelmúltban a dési IKE Otthon építése során az a tapasztalat, hogy a munkaszolgálat megszaporította a tagokat.

5. A hit ápolása és Isten országának szolgálata.

A sokat emlegetett és melegen óhajtott „kálvinista öntudat” kiépítése csupán attól remélhető, ha a férfiak is belemélyednek a lelki kérdésekbe és tevékeny részt vesznek a hit ápolásában. Erre mostanáig jóval kevesebb hajlandóságot mutattak, mint a nők. Ebben a tekintetben is örvendetes haladásra számíthatunk. A felserdült vasárnapi iskolás, a bibliakörös és IKE-s ifjúságunk csak a kedvező alkalmat és lehetőséget várja arra, hogy a nagyobb szabású, komoly egyházi munkába bekapcsolódjék. Az idős nemzedéknél ez az előiskolázás hiányzik. Ennek dacára folyton fokozódó érdeklődést lehetett tapasztalni a Férfiszövetség bibliaórái iránt. A bibliaolvasás mellett a kálvinista hitelvek magyarázatára is sor került a Heidelbergi Káté ismertetése során. Igen meleg érdeklődést váltott ki egyháztörténelmünk dicső múltjának ismertetése, püspökeink, vezéreink és kálvinista mártirjaink alakján keresztül. Sajnálattal vettük észre, mennyire járatlanok vagyunk saját egyházunk múltjában. Sokan nem ismerték egyházunk kiválóságainak még a nevét sem.

6. Az egyház apadása és a szórványkérdés.

Az egyház apadásának kérdése a változott viszonyok dacára sem kerülhet le napirendről. A szórványokban és a törpe egyházakban egyáltalán nem állott meg a leporlás. Tudjuk azt, hogy a szórványokban élő testvéreink a nemzeti és felekezeti kultúrától való teljes kiszakadásuk miatt veszítik el faji öntudatukat. A szórványkérdés még a közelmúltban reménytelennek látszott. Ma már szép kilátásokat nyújt. Elsőrendű erdélyi kérdéssé emelkedett a szórványkérdés, amit az államvezetőség is elismer. Minthogy nagytöbbségben kálvinista magyarok megtartásáról és visszaszerzéséről van szó, kötelességünk e kérdésben munkát vállalni.

A szórványügy első feltétele minél számszerűbb internátus létesítése. Az internátusok városiak és falusiak is legyenek a járási központokban. Talán felesleges is lesz az internátusok nagy jelentőségét kiemelni. Mégis egy példával fogom megvilágítani e fontos tételt. Szolnok-Doboka vármegye magyarságának 74 százaléka református. A háború előtti időben a dési gimnáziumban a református tanulók száma csupán 30 százalék volt. Ez az arányszám az idén, a felette rövid elkészületi lehetőségek dacára, 47,1 százalékra emelkedett. Csupán azért, mert a háború előtt nem volt internátus, most pedig van. Így van ez a leánygimnáziumnál is. A gyerekek legnagyobb része falusi. Igen sok van közöttük szórványbeli. Ezek legnagyobb része igen szegény, úgyannyira, hogy még takarójuk sem volt az iskolabajövetelük alkalmával.

Milyen nagy áldás fakad abból, ha a férfiszövetségek veszik gondjaikba a jó tanuló falusi gyerekeket és gondoskodnak továbbtaníttatásukról. Így nem csupán a tehetségek elkallódása lesz elhárítva, de a városi középiskolák is iparosok vérfelfrissülése is lehetővé válik az arra való tehetséges falusi gyerekek közül. Ki tudná megmondani, hány tehetséges falusi gyerek taníttatása maradt el, hány tehetséges testvérünk olvadt bele az idegen környezetbe, gyarapítva annak értékét.

7. A népbetegségek elleni küzdelem.

Az internátusokban nevelődött ifjúság nem csupán a közösségi munkának válhatik erőforrásává. Apostola lehet a népbetegségek leküzdésének is. Falvaink meg vannak fertőzve tüdőbajjal. Elkülönítésről, védekezésről, a hosszú betegséghez szükséges türelemről és kitartásról ezidőszereint szó sem lehet. A férfiszövetségekbe való bekapcsolódás, a közös konferenciákra való részvétel igen nagy nevelőhatással lehet a falusi közösségekre. A középiskolában nevelkedett új nemzedéknek már nem sok magyarázat kell a népbetegségek leküzdése terén. Ők már az iskolában megtanulták az egészségtanórán, micsoda borzalmas károk származnak a mérték-

telen szeszfogyasztásból. Minden tanuló tudja azt, hogy az erdélyi magyarság 10 millió értékű szeszt fogyaszt el évenként. Emellett 1 millió pengőt kitevő dohányt füstöl el. Milyen más világ kerekednék egyszerre, ha e hatalmas összegnek csak egyharmadát adnók évente közösségi célokra! Hátha még hozzászámítjuk azokat a helyrehozhatatlan károkat, amiket a szeszfogyasztás okoz. A szesz mámorban fogamzott gyermek taníthatatlan. Bűnöző hajlama közismert. Elég gyakran szomorkodunk afelett, hogy bepálinkázott székely legények minduntalan összeszurkálják egymást s börtönbe kerülnek.

8. A jövőendő megmentése.

Veszteségeink, soraink megritkulása elég korán kezdődik. A csecsemőhalandóság meghaladja a 14 százalékot. A törvénytelen gyerekek halálozási arányszáma még magasabb: 24 százalék. Ezt a szomorú tényt nem a szegénység okozza. Hol él szegényebb népség, mint a külvárosi zsidóság? És köztük a csecsemőhalandóság, szegénységük dacára sem haladja meg az 5 százalékot. Tehát, amíg 100 ezer zsidó gyerek közül 5 ezer pusztul el, addig ugyanannyi református csecsemő közül 14 ezer lesz a tudatlanság és lelkiismeretlenség áldozata. Egész kis várost be lehetne népesíteni. A külvárosi zsidók szegények és nyomorultak. De pontosan betartják a vallási előírásokat. Folyton remegve gondolnak arra, vajjon nem feledkeztek-e meg valamiről, amit még Mózes elrendelt. A mózesi parancsok azt is tartalmazzák, hogy betegség esetén azonnal orvoshoz kell futni, akivel együtt angyal lép a házba. Ha nagyobb áldozatra van szükség, megmozdul az egész zsidó társadalom. Kórházi, szanatóriumi költség nem számít. Néhány óra alatt összegyűl.

A dési Férfiszövetség ingyenrendelője 8 éven át minden korlátozás nélkül rendelkezésére állt szegénysorsú testvéreinknek. Mégis azt kellett megállapítanunk, hogy híveink igen szórványosan éltek ezzel a kedvező helyzettel. Néha olyan elhanyagolt állapotban hozták a gyerekeket orvosi rendelésre, mintha a legfélreesebb havasi faluból jöttek volna. Érdemesnek tartom az öntudathiány égbekiáltó példájaként az esetet megemlíteni, mikor egy súlyos beteg kórházbaszállítására a szomszédság pénzt gyűjtött. A begyűlt 700 lejjel a kálvinista szülők misét mondtak a kis-somkúti román templomban. Felteszem a kérdést: vajjon hasonló eset más helyen nem fordult-e elő? Vajjon a jól szervezett és kellőképpen támogatott Férfiszövetség beavatkozására nem lehetne-e véget vetni az öntudathiány e szomorú lehetőségének?

A csecsemőhalandóság ijesztő méretei mellett egyéb veszteségekkel is el kell számolnunk. Iskolás gyerekeink rosszul vannak táplálva. Átlagos testsúlyban és növekedésben visszamaradtak. A testi visszamaradás lelki törpességgel is jár. Általános a panasz a hiányosan

táplált gyerekek gyenge tanulási eredményeiről. A gyenge táplálkozásnak nem mindig a szegénység az oka. A férfiak között el van terjedve az iszákosság. A külvárosi és a városokhoz közel lakó és elproletárizált családok aszszonyai nem tudnak főzni. Nincsen kielégítő tej, tojás, zöldség- és gyümölcsfogyasztás.

Két irányban lehetne itt beavatkozni. A szociális missziók jelenleg bevezetik a tejadagolást. Ezt a mi iskoláinkban már régen megtettük. Most ezt ki kellene terjeszteni az összes gyerekekre s fel kellene emelni a tejadagot. Emellett télen csukamájolajat adagolni az arra való tanulóknak. Ahol ezt megteszik, mint a skót és holland iskolákban, — egyszerre megjavulnak a tanulási eredmények s a gyerekek testsúlya eléri az átlagos mértéket. Emellett a fegyelmezhetőség bámulatosan megjavul, kevesebb lesz a betegeskedés, az iskolai mulasztás.

Ha már mostan az iskolai pót-táplálkozás mellett proletáraszonyaink megtanulnak főzni s megtanulják a kosztot változatosabbá tenni, egészen új nemzedék fog felnőni. Tehetségesebb, a szépre és a jóra fogékonyabb.

A tehetségesebb gyerekek kiválogatása és támogatása még felsőbb tanulmányaink során is, igen nemes feladata leend a Férfiszövetségnek. Nem fog előfordulni az az eset, hogy egy igen kiváló főiskolai tanuló azért ne utazhassék tanulmányai folytatására, mert a költségeken kívül még a megfelelő ruházat sem állott rendelkezésére.

9. Az önellátás.

Ez a sokat hangoztatott elv még eddig kevés gyakorlati eredményt adott. Ennek alapétele az, hogy a reformátusság ne szoruljon másokra, akár ügyvédre, orvosra, kereskedőre, iparosra, vagy más szabadfoglalkozású egyénre van szüksége. A kevés eredmény nem csupán az öntudathiányból eredt. Ez a kérdés olyan óriási tömegét veti fel a mellékkérdéseknek, hogy az első pillanatban nem is tekinthető át. Mindezek közül a legfontosabb és első feltétel, hogy a szabadfoglalkozások minden ágában elegendő számmal legyenek olyan testvéreink, akikhez *lelküismeretességük, szaktudásuk és gondosságuk közismert volta révén mindenkor bizalommal fordulhassunk*. Ez olyan súlyos feltétel, ami az előző pontok figyelembevétele nélkül nem teljesíthető. Ez nem azt teszi, hogy mondjunk le róla. De mindenesetre hiányos lenne a tervezet, ha az önellátás megvalósítása nem tartoznék célkitűzéseink közé.

10. A fényűzés megszorítása.

Egyelőre e tétel nem az öltözködés körében észlelhető fényűzésre vonatkozik. A divat olyan hatalom, ami ellen a küzdelmet felvenni Don Quijote-i vállalkozásnak tűnik fel. Eredményes vállalkozás lehet az, ha a Férfiszövetség célkitűzései közé veszi a családi ünnepeknél, név-

napoknál, esküvőknél, temetéseknél, sokszor a szó valódi értelmében vett tobzódás lektüzdését. És e téren mintha nem javulást, de folyton fokozódó rosszabbodást vennénk észre. Egy fiatal iparos a biciklijét eladja, hogy esküvőjén még több vendéget lásson. A bicikkelvel azelőtt a 3 kilométerre fekvő ipartelepre járt naponta munkába. Most gyalog fog járni. Egy özvegy aszszony férjének 2 ezer pengős kriptát épített. „Bár legalább ennyije legyen szegénynek“. Kis nyugdíjából fizetgeti a részleteket s a kamatokat már vagy 6 éve. Számítalan példával szolgálhatnék még e téren. A koszorúmegváltás, a sírvilágítás megváltása érdekében 8 éven át küzdöttünk Eredmény nélkül. A banketteken, közebédeken, bizony még ma is többet költenek egyeseink, mint egyházi adójuk kétszerese. A Férfiszövetség programja nem 8 évre, de időtlen időkre szól. Teljes munkával és tökéletes testvéri együttesben a ma lehetetlennek látszó feladatok is megvalósulhatnak.

11. Érdekeink megbecsülése.

Egy kiváló államférfi abban látta a zsidók szerencsétlenségét, hogy magukévá teszik azonnal a legelvetemültebb zsidók ügyét is. Ezzel magukra zúdítják a világ ellenszenvét. A mi szerencsétlenségünk meg abban áll, hogy a *legkiválóbbjainkat* sem vagyunk hajlandók elismerni és megbecsülni, csupán haláluk után. Azt is csak századok múlva. Eppígy vagyunk intézményeinkkel is. Igen sok bennünk a kritika és kevés a munkakészség. Már csak azért is ki kell építenünk a Férfiszövetséget, hogy alkalmat adjunk a közösségi munkában való részvételre s arra, hogy a munkaközben megismerkedjünk mostan élő jeles vezetőinkkel. Lássuk azt mindenki, hogy sokkal könnyebb kritizálni, mint alkotó munkával a közösségi életet gazdagítani.

12. Sajtópropaganda.

A Férfiszövetség munkamezeje beláthatatlan. Mi csak egy kis kistolót adtunk. Munkaközben merülnek fel újabb és újabb lehetőségek a terjesztéséhez. Messze előrelátó programot csak általánosságban lehet megjelölni. E sokféle feladat állandó felszínentartására feltétlenül szükségünk van a *sajtó* támogatására. Egyelőre az egyházi sajtóban kell kérnünk állandó rovatot. A *Kiáltó Szó* vezetősége kilátásba helyezte ezt a támogatást külön rovat beállításával.

Idővel világi lapra is lesz szükségünk. Már csak azért is, hogy mindenféle áligazságok befogadására nagyon is hajlamos lelkünk táplálékát *tiszta forrásból* merítsük. Az egyházi iratterjesztés megélénkítése, népkönyvtárak szervezése mind, mind közelebb visz célunkhoz: *a kálvinista öntudat kialakulásához*. Meg kell értenünk azt az időt, mikor ne csupán számbeli túlsúlyban képviseljük Erdélyben a kálvinista magyarságot.

Dr. Parádi Ferenc, Ds.

A kolozsvári egyetem erdélyi feladatai.

1.

Hogy mit jelent valaki vagy valami számunkra, igazában csak akkor tudjuk meg, mikor elveszítjük. Okkal és ok nélkül sokan és sokat vádolták és vádolják ma is a régi, huszónkét év előtti kolozsvári I. Ferenc József tudományegyetemet, de hogy mit jelentett ez az intézmény az erdélyi magyar szellemi élet számára, teljes valóságában csak akkor mutatkozott meg, mikor az új hatalom emberei erőszakkal megszállták az egyetemet is. Mikor Schneller Istvánt, az *akkori* rektort, a régi magyar egyetem képviselőjét jelképes erőszak alkalmazásával az egyetem átadására kényszerítették, akkor szakadt fel torkából az a történelmi jelentőségű nyilatkozat, amelyet olyan jó volt ismételtetni, amivel olyan jó volt a kisebbségi évek utója felé is magunkat ámitani: „Az egyetemet átadom, de a tudományt nem adhatom át.” Volt és van ebben a kijelentésben valami nemzeti gög és ugyanakkor valami feltörő fájdalom is azzal az erőszakkal szemben, amely más nép műveltségének elpusztítására tör ahelyett, hogy a magáét teremtené meg vagy emelné fel.

De akármilyen elfogultan, akármilyen magunk-ámitón is ismételtettük ezt a mondást és általában saját népünk műveltségbeli és tudományos magasabbrendűségének tételeit, hova-tovább be kellett látnunk, hogy egyetem nélkül a magára maradt Erdélyi Múzeum-Egyesület részben anyagi, de jórésztben szellemi kellékek hijján is nem tudja állani a versenyt az itteni román tudományossággal. Egyetem, a nemzeti szellemnek ez egyik legmagasabb műveltségi tényezője, hordozója nélkül elsatnyul, elhal a tudományos élet, sőt megszűnik a magasabb igények szerinti nemzeti lét is.

Most, mikor már az egyetem első félévi munkájának kellős közepén van, úgy látom, talán nem felesleges dolog, hogy a Szerkesztő felszólításának engedve, leírjak egy néhány gondolatot arról, hogyan képzelem el a visszavért és — reméljük — megújult kolozsvári Ferenc József tudományegyetem erdélyi feladatait.

2.

E vázlatos cikkekcske keretei nem engedik meg azt, hogy az egyetem feladatainak meghatározását valami nagy elméleti alapvetéssel kezdjem. E helyett a feltett kérdésre röviden így válaszolhatok: egyrészt a kolozsvári tudományegyetemnek minden vonatkozásban az erdélyi élet tudományos vizsgálatára és Erdély gyakorlati szolgálatára kell felkészítenie a gondjaira bízott ifjúságot, másrészt pedig az egyetem tanárainak minden erejükkel azon kell lenniök, hogy tudományos munkásságuk főrészt is Erdély tudományos kutatása, az erdélyi

kérdéseken való töprengésből, kínzó eszmélkedésből születő eredmények tegyék.

A feladatkör első része feltételezi azt, hogy az egyetem *tudományos*, de egyben *nevelő* munkát is végezzen. A szabadelvűség szabadságba fulladt szomorú korszaka volt az, amely az egyetemi tanárok munkáját pusztá „prelegálás”-nak, felolvasó gépek, retorikus előadók tevékenységének tartotta. Lehet-e elgondolni sivárabb dolgot, mint legmagasabbfokú tanítást — nevelés nélkül?! Ezen a koron remélhetőleg már túl vagyunk. Már maga az, ha az egyetemi tanár szakít azzal az elavult felfogással, hogy tanítványai előtti tekintélye a tőlük való távolságtartással arányosan növekszik, megtette az első lépést az ifjúság-nevelő munka felé. Az igazi lépés az, mikor a tanár a tanítvánnyal érzékeltetni tudja, hogy milyen lélekgazdagító és milyen lélekfegyelmelőző erőt jelent a tudományos igazság keresése. Mindenütt az igazságot kell keresni, de az erdélyi szellem már hagyományainál fogva is elfogulatlanul és mel-lélcélokra nem nézve *csak* az igazságot keresheti. A tudományos igazság szeretetére és az igazságra való törekvése kell nevelni az egyetemnek az erdélyi ifjúságot. Ez megmenti e nemzedéket és az utána jövőket is attól, hogy olyan ábrándokban ringassák magukat, a valóságtól annyira eltávolodjanak, mint tették huszónkét év alatt a hatalom megtévelyedett urai. A nemzeti életnek más népekkel kapcsolatban és önmagában való, igazságra törekvő vizsgálatát kell megkedveltetni a tanárnak a kezére bízott ifjúsággal.

Az ifjúság-nevelő munka azonban minden esetben kapcsolatos a tanár személyes tudományos munkájával is. Lehetetlen elvárni a tanítványoktól azt, hogy számukra Erdély és a tudományos igazság kutatása legyen a legfőbb cél, ha ez magának a tanító és nevelő egyéniségnek tudományos munkásságában nem domborodik ki. Ha meggondoljuk, nem kicsi dolog azt kívánni a jobbára más vidékeken, más kérdések és körülmények között felnőtt anya-országbeli professzoroktól, hogy ezen a szinte lélekváltásnak nevezhető folyamaton keresztül menjenek, de lehetetlennek tartjuk nemcsak „szűkkeblű” erdélyi szempontból, de az egyetemes magyar tudományosság, sőt az egész magyar nemzeti lét szempontjából is azt, hogy Erdély egyetemének minden tanára előbb-utóbb be ne ágyazódjék az erdélyi szellemi életbe, kérdései ne az erdélyi tudományos kérdések legyenek, eredményei ne Erdély jobb jövőjét készítsék elő. Ha ez nem történik meg, a kolozsvári egyetem csak többé-kevésbé kiváló tudományos erők ideiglenes várakozó-helye lesz magasabbnak vélt egyéni célok, más egyetemek tanszékeinek eléréséig.

3.

Bennünket erdélyi reformátusokat is az egyetem működése, minden kitűzött feladata és a megvalósítás módja létünkben érint, mert hiszen ha az egyetem, mint méltán reméljük, a főcél-nak Erdély megismerését és az Erdély szolgálá-tára való felkészítést tűzi ki, e megismerés részben Erdély református lakosságának meg- ismerését, az Erdély szolgálatára való felkészí-tés a református népünk szolgálatára való elő- készítés is jelenti. Az egyetemnek sohasem szabad elfelednie azt, hogy ebben egyházunk és minden egyház támogató, munkavállaló segí- tője lehet azoknak az egyetemi tanároknak, akik szakítva a háború előtti kolozsvári egye- tem egészségtelen hagyományaival, nem zárkóz- nak el szinte légmentesen a tulajdonképpeni erdélyi kérdések, Erdély minden felekezethez tartozó népe kérdései elől. Talán nem szerény- telenség részünkről, az erdélyi református szel- lemiség részéről a felekezetieskedés teljes ki- zárásával felemelnünk figyelmeztető szavunkat: mindenkinek be kell látnia, hogy az erdélyi tu- dományosság képviselői között az erdélyi re- formátus szellemiség tagjai évszázadok óta zászlóvivők voltak, kisebbségi életünkben, az idegen hatalmaskodás vasgyámságának idején is hűséges őrállók, önzetlen, életüket és min- denüket kockára tevő alázatos munkásai voltak Erdély megismerésének. Az erdélyi népek, nem- csak a reformátusság, de a nemzettárs fele- kezetek, sőt a nemzetiségek sürgős megisme- résének szükségességét, a népnevelés fontos- ságát, műemlékeink számbavételének elodázha- tatlanságát és nemzeti műveltségünknek annyi más jelentős kérdését először és elsősorban az egyházunkhoz tartozó, egyházunk szolgálatában álló szellemi munkások vetették fel és hang- súlyozták. A tudomány, a szellem iránti mély- séges alázatossággal valljuk be, hogy sokszor és sok mindenben tökéletlenek: a szellemiekben gyengék, a kitartásban erőteleneek, a kivitelben talán kevésbé tökéletesek voltunk, mint sze- rettük volna, de a célt: nemzetünknek, magyar- ságunknak, Erdély értékeinek megmutatásával való szolgálatát katolikus, unitárius és evan- gélikus hittestvéreinkkel vállvetve igyekeztünk szolgálni. Nemcsak belső erőink gyengesége, hanem a külső erőszak, a hatalom megmámo- rosodott erőszakoskodóinak rosszindulata, gáncs- vetése és tilalma akadályozta munkánkat. De ha a kolozsvári egyetem falai közül új tudomá- nyos munkások indulnak Erdély kutatására, ha e falak közül új közéleti vezetők és egy- szerű, hétköznapi tisztviselők kerülnek ki Er- dély népeinek szolgálatára, ezek, ha lélek is van bennük, ott látják majd mindenütt azokat az egyszerű jeleket, az úttörők bizonytalankodá- sát, de törhetetlen hitét, akaratát és önfel- áldozását eláruló nyomokat, amelyek egyházunk fiainak nagy erőfeszítéseiről tanuskodnak. Erdély egyeteme igazában akkor teljesítheti feladatát,

e föld és népe megismerését, külső és belső értékekben, anyagi és szellemi életében való meggazdagítását, ha elsősorban ezt a lelkeséget ömleszti át helyzetéből adódó erőtlenségeitől, gyengeségeitől, tévedéseitől és hibáitól meg- tisztítottan az Erdély megismerésére és szolgálá- tára készülő új nemzedékbe. A kolozsvári egyetem professzorai pedig akkor kezdenek beleépülni az erdélyi szellemi élet nagy épüle- tébe, amikor az első lépéseket teszik meg ma- guk is Erdély *ilyen* lélekkel való megismerése és szolgálata terén. A tudomány igazi szolgálata mindenütt az egyéni célok feláldozását, önmagunk érdekeinek háttérbe szorítását je- lenti; Erdélyben nemcsak a kisebbségi évek alatt, de mindig még fokozottabb mértékben ezt jelentette. Egy pillanatig sem hisszük, hogy minden újonnan idekerült anyaországbeli pro- fesszor és az egyetemi intézetek tudományos személyzetének minden tagja megérti ezt a „transylvan“ gondolkozást (így lehet, hogy még az erdélyiek sem!), de reménykedünk, hogy ha Isten megadta emberi életünk egyik legfonto- sabb kellékét, a szabadságot, ha lehetővé tette nemzeti művelődésünk legfőbb intézményének újra való felállítását, megadja azt a lelket és erőt is, mely szerintünk egyedül képesítheti az egyetemet erdélyi feladatai, céljai meglátására és megvalósítására.

Talán nem vagyok túlzottan bizakodó akkor, ha már látni vélem azokat a jeleket, melyek a kolozsvári egyetem szellemében való megújulá- sát bizonyítják. Remélni lehet azt, hogy egyházunk és az egész magyarság nem akkor látta meg az egyetem igazi jelentőségét és értékét, mikor huszonkét évvel ezelőtt elvesztette, hanem ez- után látja meg, mikor a száműzetésbe kény- szerült egyetem visszanyerése után élvezzi majd a megújult szellem gyümölcseit.

Szabó T. Attila.

Alapítvány a sárospataki főiskolá- nak. Dr. Gesztelyi Nagy László orsz. kép- viselő és felesége 25.000 pengős diáksegítő alapítványt tett a sárospataki református főiskola javára. A tiszáninneri református egyházkerület most háláját és elismerését fejezte ki az alapítványért.

A marosvásárhelyi ref. egyházköz- ség a felszabadulás óta most tartotta első ül- sét, amelyen új főgondnokká Nagy Endre volt kollégiumi igazgatót, gondnokká pedig Gáll Már- ton nyugalmazott igazgató tanítót választották meg.

A nem ref. iskolákban tanuló ref. növendékeink vallásos nevelésének multja és jelene erdélyi egyházkerületünkben

Evangélium szerint reformált erdélyi Anyaszentegyházunk Isten Igéjéből és az abban gyökerező hitvallásai-ból mindenha kiolvasta a gondjaira bízott ifjúság nevelésének komoly kötelezettségét és az egyháztörténet lapjain sokszor látjuk azt a nagy erőfeszítést és küzdelmet, melyet ezirányú kötelezettségének teljesítése érdekében századokon keresztül eredményesen és győzedelmesen megvívott: hívó, áldozat- és gyűlekezeteket, bibliai vezetőférfiakat nevelt a magyar hazának.

E tény tárgyilagossá megállapítása után azonban nem hallgathatjuk el azt sem, hogy az államvilágnézeti és egyéb hatások miatt a 19. század utolsó, illetve a 20. század első évtizedeiben a bibliai hitben meggyöngyült, az egyházi teherhordozástól szabadulni igyekvő gyűlekezetek nemcsak, hogy nem létesítettek újabb elemi, szak- és egyéb, a kor követelményeinek megfelelő iskolákat, hanem igen sok esetben hívó ösök áldozatából épült és vérrel, verejtékkel századokon át fenntartott iskolájukat taszították mostoha sorba s a legelső kínálatot alkalmat megtagadták arra, hogy hatra-vakra átadják a fenntartásra vállalkozó államnak.

Hogy e ténykedésükkel az erdélyi református gyűlekezetek mekkora hibát és bűnt követtek el, azt csak az 1918-as, ránkézve *tragikus* impériumváltozás után lassan, egyenként, de annál fájdalmasabban érezték meg először a gyűlekezetek vezetői, majd, évek múlva a hívek is, midőn gyermekeink idegen iskolákba kényszerülve, drága magyar anyanyelvünket törötn beszéltek, helytelenül írják-olvaszák, vagy egyáltalán meg sem szólhatnak magyarul, még az iskola udvarán, vagy a sorban hazafelé menve büntetlenül. Leirhatatlan erőfeszítésekkel, egyesek és áldottak soha eléggé meg nem köszönhető támogatásával, igyekeznek egyházközseink az iskolák feladásával elkövetett hibát helyrehozni: a régi iskolák megnyitásával, újak létesítésével, az állami iskolákban esett jogsérelem orvosoltatásával, de mindezek dacára gyermekeink nagyobb része kiszorult hitvallásos iskoláinkból és különböző, helyenként és személyenként változó ezer ok, *felülről jövő nyomás* alatt idegen iskolákba kényszerült. Ezeknek általános tanításáról és neveléséről nem gondoskodhatván az egyház, *vallásantitási és vallásos nevelési ténykedésével* igyekszik eljutni a gyermekekhez.

I.

Vallásantitási a közelmultban.

Itt röviden két dologról: a vallásantitásról és a vallásos nevelés munkájáról kell szólnunk.

1. A vallásantitási. E munkának akadályait, nehézségeit tekintve, külön beszélünk az elemi iskolai és külön a középiskolai munkáról.

a) Az elemi iskolai vallásantitási falvakon sokkal nehezebb volt, mint városban. Bár aszerint, hogy az iskola hány tanerős volt, heti egy-két vallásórát biztosítottak a tanrendben a vallásantitási számára, mindenik lelkesnek összevonással kellett dolgoznia s magán a vallásórán kellett egyházi énekeink megtanításával is foglalkoznia, mivel külön énekkórákat nem tarthatott. Ahogy következtek az évek 1918 után, úgy női gyermekeink száma, kiknél a magyar nyelvi tanítás hiánya, ha nem is a beszédben, de az írás, olvasás és megértésben egyre súlyosabbá tette a munkát és kétségessé annak eredményeit, különösen a nagyon vegyeslakosságú falvakban, hol csak román nyelvű állami iskola volt. Még rosszabb a helyzet a filiákban, hová lekipásztoraink csak ritkábban tudtak eljutni s még nagyobb összevonással kellett dolgozniuk. A szörványokban való vallásantitási — kevés kivétellel — pedig egyenesen siralmas helyzetbe jutott. Viszont a magyarlakta falvakban sem volt rózsás a helyzet e tekintetben, mert ezer s egy címet találtak arra, hogy vagy a gyermekek, vagy

a lelkes ne mehessenek el a vallásórára. Nem egy helyen a csendőrök puszkatással verték ki a lelkeszt a vallásóráról s akadályozták meg az államtól is előírt hivatalos, de egyházi törvényeink szerint *szent kötele-ségének teljesítésében*.

Városokban e tekintetben kissé könnyebb volt a helyzet. Mindenik városban van hitvallásos elemi iskolánk s ha onnan gyermekeink egy része ki is szorult, az állami iskoláknál, mivel a városok általában magyar jellegűek, van magyar tagozat s ott vannak sok helyen református tanítóink, akik a vallásórák megtartására ha nem is vállalkozhatnak, de annak kedvező elhelyezéseért szót emelnek, sok helyen az egyházi énekek tanításának is módját ejtik. Itt gyermekeink írni-olvasni is inkább tudnak magyarul, mert általában az iskolázatásra a szülők is nagyobb gondot fordítanak városban, mint falun. A csendőr sem jelent akadályt a munkában, de igen súlyos nehézség a *munkaerő hiánya*. Több ezer lelkes gyűlekezeinkben egy rendes és egy segéd-lelkésznek kell végeznie a munkát. A rendes lelkeszt a gyűlekezet vezetése, a nagyok közötti munka teljesen lefoglalja s így a vallásantitási a legtöbb helyen a *segéd-lelkészre marad*. Így aztán pl. Kolozsváron több, mint ötven iskolában, mondhatni egy vallásantitási és négy segédlelkész végzi a tanítás munkáját.

b) A középiskolákban egészen más a helyzet. Magyar tannyelvű állami középiskolák nincsenek. Teljék számolniok kellett a szülőknek, mikor ide iratták be gyermekeiket, hogy csak románul tanulhatnak. Sok szülő éppen azért iratta be gyermekét ide, hogy románnyelvű tudást s elképzelése szerint az *érettségi sikerét*, gyermeke könnyebb elhelyezkedését biztosítsa s a legelőször az volt a helyzet, hogy ezekben az iskolákban a mi gyermekeinkre *járt rá a rud*, mert a többségeket kimélni kellett. Sok szülő a hivatalvesztés kényszere alatt iratta be ide gyermekét, kik között számosval akadt olyan, hogy református vallásórán addig soha sem volt. A magyar nyelvi nehézségek hihetetlenül nagyok. Nemcsak kifejezésbeli, hanem fogalmi tisztázásokkal kell küzdenie a vallásantitának még az Úr imádságának, az Apostoli hitvallásnak megtanításánál is. Úgy, hogy az egyházzal a lentiek miatt általában már kevesebbet, vagy semmit sem törődő szülők és azok gyermekeinek igen sokszor oly nehézséget jelentett a vallásóra s oly ellenszenves volt, hogy ha csak tehette, elmaradt róla.

Az iskola részéről garmadával jöttek a nehézségek. Évekzeds után csak *későre*, (karácsonyfelé) vagy egyáltalán nem mutatták ki, melyik osztályban, hány református növendék van. A tanrendben nem iktatták be óráinkat s nem adtak termet azok megtartására, legfeljebb csak délután. Több esetben pedig azt követelték, hogy a görögkeleti és görögkatholikus vallásárakkal egy időben tartassék a mi vallásóránk is, noha osztályonként 1—2 növendékünk volt csupán. Növendékeinket nemcsak, hogy nem szorgalmazták a vallásórára, hanem egyenesen akadályokat gördítettek eléjük. Tanjegyeinket az osztályozó naplókba nem írhattuk be, kimutatásainkról ők, maguk is helyet, közel írták be, a bizonyítványba is *másszínű tintával* s a középjegyre be nem számíthatott.

Kisebbségi helyzetünkéből következőleg, az egyház részéről is merültek fel akadályok. Lévé a középiskolák városokban, hol az iskolák számát tekintve állandó lelkeszhiány van, különösen az u. n. iskola- városokban (Kolozsvár, Marosvásárhely, stb.) a kép-telenséggel határos megfelelő módon ellátni a vallás-antitási munkáját. Legtöbb helyen az elemi iskolai vallásárakkal is *túlterhelt segédlelkészre hárul a közép-iskolások vallásantitási is*, akik súlyos, módszeri szempontból megengedhetetlen és lehetetlen 3—4 iskola és I—IV., vagy III., V—VI—VII. osztályösszevonásokkal és heti egy, adnak a legalkatmalanabb (déli vagy késő

délutáni órájában kénytelenek nehéz feladatukat végezni. E szempontból az utóbbi néhány évben csak Kolozsvár és Marosvásárhely jelentettek kivételt, ahol egy-egy képesített vallásanárt állított be az egyházközség nagy dőrrrel-durrall s bár kétségtelen, hogy ez nagy anyagi megerőltetést jelentett, a kérdés megoldása felé csak egyetlen lépés volt, mert pl. Kolozsváron 15 középiskola és több, mint 100 osztályban szétszórva 250—290 növendék heti 36 vallásórát kellett vállalnia a vallás-tanárnak minden elképzelhetetlen és leírhatatlan nehézséggel, akadályával. További nehézséget jelentett a tankönyvhiány, mert az vagy egyáltalában nem volt, vagy alkalmatlan volt a használatra.

2. A vallásos nevelés, mely a vallásitanítástól egészen el nem választható, de abba teljesen be sem szorítható tevékenység, melyet egyházunk a kisebbségi évek alatt egyre fokozottabb buzgósággal és egyre áldástulhozóbban úgy az elemi iskolás, mint a középiskolás ifjúsága között végzett.

Elemi iskolás gyermekeink a vasárnap délutántól-ként megtartott bibliai, vagy vasárnapi iskolai munkában vettek részt, hol lelkészek, tanítók s u. n. világi, laikus munkások tanítottak vasárnaponként az egyház által kiadott vezérfonal, utasítás és ellenőrzés szerint bibliai történeteket, egyházi énekeket, öntudatosították a református hitet, életet, a „nevelés kérdéseinek” szemelőtt tartásával. A nagyobb gyermekek a konfirmációi előkészítési egész évre való kiterjesztése által a biblia-köri, majd az IKE-munkába kapcsolattak be s igen sok esetben itt maradtak a katonaság, illetve a férjhezmenetel idejéig s ezekből újultak meg nagyobb terhek vállalására is egyre készebeekké váló gyülekezeteink.

A középiskolás ifjúságunkat is részesítette egyházunk e nevelői munkájában. Az I—II. osztályos növendékek szintén vasárnapi iskolai munkában vettek részt, míg a felső osztályosok bibliaórára jártak. Tudnunk kell, hogy úgy a vasárnapi iskolai, mint a biblia-köri munka önkéntes s gyermekeink mégis elég szép számmal vettek részt az órákon, sőt megállapítható, hogy ezeket az órákat sokkal jobban szerették, ha megismerhették, mint a vallásórákat s csak azok voltak a vallásórán is derék, szorgalmas növendékek, akik a nevelőmunkában hűségesen kitartottak. Ez órákon kívül, bár nagy harcok árán, de középiskolás növendékeink között évenként megtartottuk a lelkigyakorlatoknak megnevezett konferenciákat. Gondoskodtunk a lehetőség határai között az ifjúsági istentiszteletek megtartásáról, vagy a gyülekezeti istentiszteletek látogatását szorgalmaztuk növendékeink között és az illető iskolák igazgatóságánál.

Úgy a vallásitanítási, mint a vallásos nevelői munka elengedhetetlen feltétele volt a személyes pásztoraáció. A tengernyi nehézség között az isteni kegyelemen és a vallásitanító emberi erőt felülmúló munkája után, ennek köszönhetjük azt az eredményt, melyet e téren elért egyházunk, hogy magyarok és hízhű reformátusok maradtak 95%-ban állami iskolás gyermekeink.

II.

Jelenlegi helyzetünk.

Hazatérésünk alkalmával vallásitanításunk és vallásos nevelésünk helyzete örömdetes módon megváltozott. Szabad hazában élve, szabadon munkálhatja egyházunk ifjúsága között szent munkáját. Egy csomó, eddig a gyermekek, a szülők, az iskolai közegek és az állam által támasztott nehézség máról-holnapra eljelentéktelenedett, illetve teljesen megszűnt. Egy-két év alatt a nyelvi nehézségeken is túl leszünk.

Biztosítva van a vallásóra tanrend szerint és a szabadabb keretű vallásos nevelésre (vas iskola, ifj. bibliakör, konferenciák, istentisztelet) bő alkalom kínálkozik. A magyar állam nemhogy akadályokat gördítene, hanem bizonyos keretek megteremtése (állásszervezés, díjlevélikiallítás, órák és megfelelő növendékszám) után a vallásitanítóknak és tanároknak fizetésekiegészítést, tiszteletdíjat biztosított és ad. Ez pedig azt jelenti pl.

Kolozsváron, ahol 15 középiskolában hat éven át egyetlen vallásitanár tanította a református vallást a már fent írt horribilis óraszámokban és lehetetlen összevonásokkal, sokszor napi 12—16 km. szaladgálással egybekötve, hogy örömdetes módon változott körülményeink között 11 iskolában négy vallásitanító végzi a munkát, igaz, még mindig huszan felüli óraszámokban. Viszont az elemi iskolákban még mindig csak a segédlelkészek kínlódnak négyen-haton, holott legalább még tíz munkaerő beállítása már régen szükségessé vált.

Nagy s egyre növekedőbb nehézséget jelent ebben a munkában annak a lelki, a vallásos nevelésnél legfontosabb belső köteleknek a meglazulása, midőn az a téves felfogás kezd egyre érvényesülni, hogy megszűnő a külső nyomás nemzeti és vallási életünkre, nem fontos már a vallásos nevelés, mert azt a magyar neveléssel nagyrészt elvégzi maga az állam. E téves felfogással szemben csak arra az egy, de nagyon fontos tényre utalok, hogy maga az állam támogatja, fizeti a vallásos nevelői munka tényezőit, amivel a legvilágosabban kifejezi, hogy azt a munkát, amit ő nem végezhet el, igényli, követeli az Egyháztól.

III.

Munkánk jövője.

Igehirdetésünkben egyházi közludatunkat meg kell győződnünk afelől, hogy ahol csak református gyülekezeteink van, ott hitvallásos elemi iskoláknak is kell lennie és pedig annyi tanerősnak és akkorának, amekora befogadhatja gyermekeinket. Leányegyházközségeinkben is legyen iskolák egy levíta-tanító vezetésével.

A középiskolákkal kapcsolatban az az álláspontunk, hogy növendékeink hitvallásos középiskolákban tanuljanak s ha különböző okok miatt ez nem lehetséges, egyházunknak sürgősen és nagyon komolyan gondoskodnia kell, hogy a vallásitanításra és a vallásos nevelésre alkalmas és elégséges számú lelkész, vallásitanítói díldst szervezzon, mert csak az így megszervezett állások fenntartásához járul hozzá az állam anyagi támogatásával.

Legyen ez az év ebben a tekintetben álmenei, melyben sok nehézséggel és bajjal vívódnak az illető vallásitanítók, de legyen egyben a jövőre való komoly előkészület éve is, hogy ha elhozza Isten a jövő iskolai évet, munkásaink már előre elkészített terv és utasítás szerint álljanak munkába egy akkora munkamezőn, melyet átfoghatnak és munkálni az Igéhez méltón tudnak teljes szívvel, odaadással, de éppen úgy ellátva a fizetés, a megélhetés kellekkel, mint akármelyik másik egyházi munkás: parokhtal lelkész, vagy középiskolai tanár. Ebből az utóbbi szempontból legyen szabad felhívunk a legilletékesebbek figyelmét arra, hogy úgy a vonatkozó állami, mint egyházi törvényeinket odamódosítsák, hogy a vallásitanítói bántó „középlenyűség” (mikor ő sem nem tanár, sem nem lelkész) — az úgy érdekelben megszűnjék.

És végül még csak egyet. Ne felejtsek el az illetékesek és a nemes és szent Ekkleziákak megköszönni és többrebitatás által megjutalmazni azoknak a vallásitanítóknak és vallásitanítóknak munkáját, akik a nehéz idők legnehezebb feladatát 3—4 ember helyett dolgozva, éveken keresztül elvégezték s az idegen halásoknak élveleszélyesen kitett református ifjúságunkat a maguk egészségének az odaáldozásával is megmentették.

Mózes András,
kolozsvári vallásitanár-lelkész.

Nagy Sándor — egyházkerületi tanácsos.
A dunamelléki ref. egyházkerület és Ravasz László püspök titkárának, dr. Nagy Sándornak buzgó és eredményes szolgálata elismeréséül a kerület közgyűlése az „egyházkerületi tanácsos” címet adományozta.

Román iskolák a XVII. századi ref. misszió szolgálatában

— Részlet Juhász István: „A reformáció az erdélyi románok között” c. tanulmányából. —

A román iskoláknak az egyházi misszió szempontjából való fontosságát *Geleji Katona István* ismerte fel első ízben. Bethlen Gábor uralkodása idején hozott, 1624.-i törvény,¹ mely büntetést szabott ki azokra a pátronusokra, akik a jobbágyok fiait nem engedik tanulni, nem volt jelentős a román misszió szempontjából, mivel azok az iskolák, amelyekben a románok tanulhattak, ez időben vagy magyar iskolák voltak, vagy pedig jelentéktelen kolostori tanítások. *Geleji Katona István* jelentősége abban van, hogy nemcsak rendelkezéseket hozott, hanem a missziót valójában elősegítő eszközökről, az iskola felállításáról igyekezett gondoskodni. A *Milovitus* (1640-ben fellépett keleti püspökjelölt) elé írt conditiók első pontjában az iskola felállításáról így rendelkezik: „Itt maga mellett, vagy ahol alkalmasnak ítéltetik, egy jó oláh scholát erigáljon, amelyben két vagy három deákul s görögül és oláhul tudó értelmes tanító mestereket tartson, akik oláh gyermekeket és ifjakat mind a deákságra s mind az keresztyén válásra tanítsanak”.² Középfokú iskolát, a fehérvári kollégium particuláival egyenlő rangút és színvonalút kívánt tehát felállítani. Ennek az iskolának a hivatását, egy másik levélben így körvonalozta: „Mi nekünk kegyelmes uram (Rákóczihoz intézett levél), úgy tetszik: hogy elég ennyire menni egysöben, ha ezeket a superstitiókat a vak községgel elhagyhatnók; azonban az Ursten ökök jobban világosítván, idővel többre is vehetnők; főképpen hogyha scholában tanulván gyermekeik, a deákságban valamit épülnének, mert egyszerűen mindent elhagyatni velek nehéz, sőt lehetetlen”.³

Lugos és Karánsebes.

Ezt a hivatást: a románokat előkészíteni a református hit felvételére és abban őket megtartani, első sorban *Lugos és Karánsebes* régi református gyülekezeteinek az iskolája teljesítette. Ennek az iskolának volt a pátronusa *Barcsai Akos* s az iskola növendékei számára nyomtatott latin betűs református katechizmusból sejtethetik, hogy benne nemcsak „az igazán való román írást”, hanem a deákos tudományt is tanították.⁴ *Lugos és Karánsebes* egyházi nevezetessége azonban a gyülekezeteiben s valószínűleg az iskoláiban is énekelő román református énekek voltak, amelyeket számontartottak a román egyházi unió munkálói és e példa hatására a később felállított román iskolákba is be akarták azokat vezetni.

Lorántffy Zsuzsánna felállítja a fogarasi iskolát.

A XVII. század folyamán több helyen felállított román iskolák nagy részéről csak egy-két említés maradt fenn. Részletesebben csak a *Lorántffy Zsuzsánna* által felállított *fogarasi iskolát* ismerjük. 1657 áprilisában Fogaras várában tartózkodott az özvegy fejedelemsasszony s két reudeletben, illetve alapító levelében igyekezett a birtokát képező Fogaras (a vár és a vidék együtt) román lakóinak egyházáról és iskolájáról gondoskodni.⁵ A Fogaras vidéki román egyházközösségek canonica vizitációját szabályozó rendeletében is kívánja annak ellenőrzését, hogy a falvak „fiú és leánygyermekét mint jártnak fel a predicatoroknak catechesist tanításokra”. Az iskola alapításáról intézkedő levelében azonban magasabb célt tűz ki. Nemcsak a katechézisi oktatás az, amit előír, hanem az egész vidék szellemi

nevelésén fáradozva, olyan iskolát akar, mely egyformán nevelje a tehetősebbek, a bojárak fiait és a jövedőbeli román prédikátorokat is. A célt a meglátott szükség szerint határozza meg: „eszünkbe vévén minémű temérdeki nagy tudatlanságban tartatnék ez mi fogarasi jószágunkban az egész oláh nemzet, mind község, mind bojárság és tulajdon azok is, kiknek egyebeknek tanítások tisztelekben volna. Ennek felette magoktól is az értelmessitül meg találattván, keresztyéni szánakodásból rendeltük, hogy itt fogarasi városunkban az ő jövedőbeli hasznokra egy oláh scholát rendelnénk s emeltetnénk, ahhoz kívántató tanító és tanuló személyekkel és azoknak sustentatiójokra szükséges provisióval egyetemben”. Ezeknek az indokoknak a hatására rendeli el a fejedelemsasszony az iskola felállítását s a következőkben adja az iskolai törvényeket és rendtartást is, úgy amint azokat ő maga, több „ahhoz értő becsületes szolgájával” együtt megállapította.

A rendtartás öt szakaszra oszlik. Az első szakasz „az oláh schola helyéről, épületeiről és immunitásáról” intézkedik. Úgy ítélik, teljes egészében kell ezt a szakaszt idéznünk, mivel soraiból a román reformációt vezető keresztyén szeretetnek, az erdélyi szellem türelmességének és a magyar lélek más nép fiai, kérdései iránti megértésének a legszebb bizonyossága olvasható:

1. „Az oláh schola mindgyárt a magyar schola mellett legyen az nagy haszonért, ugymint jobb módgyával való tanulásokért, a magyar, deák írásnak is könnyebb megtanulhatásáért, értéséért, és viszont, hogy a magyar scholabéliek is, akiknek kedvek lészen hozzá, oláh szót és írást tanulhassanak.

2. Az oláhoknak legyen külön lakások, mind mestereknek, succrescendéseknek, és külön való auditoriumok, udvarok, de az, melyből köz ajtón öszve járhasanak; kik szép egyességben is tartoznak egymással élni: különben érdemek szerint megbüntettetnek az mesterektől.

3. Immunitások azon legyen, mely a magyar scholának.”

A II. szakaszban „az oláh mesterről” intézkedik s kötelességeinek előszámolásából megismerhetjük az új iskola tanrendjét. Még a *Geleji* által tervezett iskolánál is szűkebb keretű; míg az három mester tartását kívánta, a fogarasi iskolában csak egy mester tanít. Felkészültség tekintetében sem kíván sokat a tanítótól, „igaz tudományú, tudós ember legyen” — szabja meg, de hogy mit ért ez alatt, azt a többi kitétel megmutatja: „legyen igen jó olául mind írni, mind szóolni tudó, a magyar reformata scholákból való”. Tehát még kollégiumi végzést sem kívánt a tanítótól, csak azt, hogy valamelyik középfokú református iskolában tanult legyen. A tananyag, amit át kell adnia, ennek megfelelően nagyon szerény. Kicsinyt és nagyot egyformán első sorban abécére és pedig „a jó, igazán való oláh írásnak” (cirill-abécé) olvasására tanítsa. Gyakorolniok kell az abécét a Fehérvárt kiadott Újtestamentum, Zsoltár és Kátechizmus olvasásával. Az olvasás tanítása után, vagy azzal egyidőben kezdje meg a katechétikai (hitvallási) oktatást is, tanítva a Miatyánkot, az Apostoli hitvallást, a tizparancsolatot, a keresztséget és az úrvacsora szerzését, az egyházi fenyték rendelését. Ehez a két főtárgyhoz: olvasás és „capita catechetica” járul azután az éneklés, a káté és az írás tanítása. Közismert, hogy ebben az időben az írást az olvasástól külön tanították, de meglepő az alapító-levelének az a rendelkezése, mely megszabja, hogy a lugosi és karánsebesi egyházi énekeket, melyek valószínűleg latin betűvel voltak leírva, „oláh betűkkel kell leírni”. A pap- és mesterjelölteket, „grammaticusokat és egyéb succrescenseket” köteles a mester a prédikálás módjára is megtanítani.

¹ M. C. R. Tr. VIII. k. 236. I.

² 1640. szept. 22.-i levele. Új Magyar Múzeum, 1859.

³ 1640. szept. 24.-i levele. U. o.

⁴ Fogarasi István Catechizmusának Előjáró Beszéde.

⁵ Magyar Protestáns Egyháztörténeti Adattár. VIII. kötet, Bp. 1910. 110–118. l.

A fogarasi iskola hivatása.

Az oláh mesterről szóló szakasz további része, valamint a harmadik, mely a grammatikok és succrescensek szabályzatát adja elő, mutatja meg az iskola tulajdonképpeni hivatását. Hivatása az volt, hogy papokat képezzen Fogaras földje számára és kizárólagos módon meghatározza a vidék papjainak egyházi műveltségét. Mesterek és papok csak úgy nyerhetik el az országos rendelkezések által számukra biztosított kiváltságokat, ha ebben az iskolában tanulnak: „Az egész Fogaras földén levő grammatikok mindenünnen tartozzanak ez fogarasi oláh scholában tanulni, bejönni, különben grammatikásgokból kivételnek a jobbágyi állapotr — tovább pedig: „Valamely papságra menendő grammatik, vagy más akárki e fogarasi oláh scholában nem tanul, tanulását ott nem végzi, Fogaras földén pap ne lehessen. Ha valakik, protopap, vagy falu befogadnak, a magistratus büntetésében maradjanak; a bé állott pap is jobbágyá tétessék, hanem ha a scholában jönne mindgyárt tanulni, cursusát ott végezni el”.

E rendeltetésnek megfelelően a fogarasi iskolában nemcsak a tananyag, hanem az egész iskolarend egyházi és vallásos szellemű. A tanulók a mesterrel együtt kötelesek résztvenni a vasárnapi és ünnepi istentiszteleteken; kötelesek megjelenni azokon a temetéseken, amelyeken jelenlétüket kívánják. Azok az alumnusok, akik elmulasztják a vasárnapi istentiszteletet, elvesztik a stipendiumukat. A napot könyörgéssel kell kezdeni és könyörgéssel kell befejezni, aszerint a rend szerint, amint az a magyar iskolában is szokásos. A grammatikoknak, míg a scholában laknak, szabad vasárnapokon és ünnepeken a fogarasi és a vidéki román templomokban prédikálni, az illető lelképásztoral való megegyezés alapján.

A negyedik rész az iskola vizitálásáról rendelkezik s felügyelőikül a következőket jelöli ki: a fogarasi református lelkészeket, a konzisztorium két-három románul is beszélő, tanultabb tagját, két-két minél tudósabb bojárt és oláh prédikátort. Kötelességük havonként ellenőrizni az iskolát és évente kétszer: tavasszal, két héttel húsvét előtt és ősszel, szüret előtt, vizsgát tartani. A román iskola végzettjei a tudományban való öregbbedésért, ha erre kedvük van, a „deáki scholában” tanulhatnak tovább.

A rendtartás ötödik szakasza a mester és az alumnusok fenntartásáról gondoskodik. A mesternek részben a várból folyó szűk természetbeni ellátást, részben a Fogaras-földi bojároknak az udvarhoz köteles 50–50 dénár adójából utal ki 50 forint évi fizetést. A „szegényebb szerű”, „legjobb indulatú”, papságra menendő ifjak közül nyolcnak a táplálását vállalja el a fejedelemszony, rendelven számukra a várból napi négy-négy cipőt, valamint a Fogaras-földi román papoktól és falvaktól az uradalomnak járó „honoráriumból” 25–25 „pénzt” (dénárt) és 1–1 tyúkot. Rendelkezik arról, hogy a nyolc alumnuson kívül is, a szegény tanulók kapjanak bizonyos segítséget, a gazdagabbak gyermekei azonban ilyen segítségben ne részesüljenek. Érdekes pontja a törvénytervezetnek az a kivétel, amit egyes jobb módú szülőknek a gyermekeivel tesz: „ha a szüleiik a világosságnak és abban való nevelkedésnek gyűlöletéből” gyermekeiket nem akarnák a fogarasi iskolában taníttatni, a gyermek pedig „igen jóindulatú” — úgy, szintén kapja meg az iskola támogatását. Ez a rendelkezés azt sejteti, hogy Fogaras vidékén a keleti egyházi tudatlanság merev elzárkózással folytatta a harcot a református egyház ellen s ebben a harcban volt szükség az iskolára s az annak ügyét szolgáló fejedelmi alapítványra.

Római iskolák a XVII. század második felében.

A fogarasi iskola — ismerve Apaflnak és Bornemissza Annának Fogaras földjén gyakorolt kegyes gondoskodását — minden valószínűség szerint, a század végéig folytatta munkáját. 1662-ből fennmaradt Apaflnak

egyik rendelkezése, mellyel megerősíti *Szilvási Mihály* „fogarasi oláh mestert” abban a fizetésben, amit Lorántffy Zsuzsánna fejedelemszony rendelt számára.⁶ Megemlíti, hogy „hasznos szolgának” találtatott *Szilvási Mihály* s igéri, hogy munkája szerint még több „kegyelmességet” (fejedelmi jutalmat) is várhat. Ugyanakkor sürgeti a vár tisztjeit, hogy serényebbek legyenek az iskola épületének felállításában, mivel ha az elkészül, az ifjak tanulásában is nagyobb eredmény várható. Apafl gondja ezután is kiterjed a románok iskoláira. 1665-ben a gyulafehérvári országgyűlésre összehívott rendek a Nagyenyedre helyezett fejedelmi kollégium helyreállításával foglalkoznak s maguk között szép eredményt járó gyűjtést rendeztek érdekében. Ugyanez az országgyűlés rendeli el azt is, hogy *Hátszeg* városa „magyar praedicatort, scholát és templomot” tartson.⁷ A hátszegi iskola minden bizonnyal Hunyad megye román református egyházait is szolgáltatta. S hogy az iskola felállott, nem maradt csak rendelkezés, az sejtethető abból, hogy az enyedi kollégium gyűjtő listáján szereplő urak közül haton is: Barcsai Boldizsár, Folti Ferenc, Donáth Mihály, Váradi István, Nádudvari János és Nádudvari István azt vallották, hogy ők „Hátszeghez contribuálnak és mutatják jóakarataikat”.

A lugosi, karánsebesi, fogarasi, hátszegi iskolák után, egyre inkább érzett a szüksége annak, hogy a vladika székhelyén, *Gyulafehérvárt* is keletkezzék román iskola. Brankovics Száva hűtlen és kétszínű magatartása azonban mindegyre hátráltatta ezt az ügyet. 1667-ben a Brankovics Száva ellenőrzésére rendelt kurátoroknak nemcsak az a dolguk — a fejedelmi megfigyelés szerint —, hogy a tipográfiára gondot viseljenek, hanem egy iskolát is állítsanak fel.⁸ Amikor ez az intézkedés nem bizonyul elegendőnek, a püspököt magát akarja a fejedelem rákényszeríteni az iskola felállítására. Az 1669.-i új conditiók első pontja adja elébe ezt a sürgető rendelkezést: „Iskolák állítsassanak fel az oláhok között, ahol csak lehetséges, mindenekelőtt a gyulafehérvári zárdában, Hunyad és Máramaros megyékben és Kövár vidékén, amelyekben elsősorban az oláh nyelven való olvasásra és az oláh betűkkel való írásra tanítsák az ifjakat, ahol pedig lehetőség van rá, latin nyelvi kultúrára is”.⁹ E rendelkezés 1669-től minden fehérvári vladika feltételei közé befoglaltatott, de minden különösebb eredmény nélkül. Egyedül *Popa Anghelról*, az utolsó fehérvári vladikáról, aki a református szövetségből a római katolikus unióra vitte át egyházát, jegyezte fel Bethlen Miklós, hogy tanulmányait a fehérvári iskolában végezte.¹⁰ Kövár vidékén nem létesült református iskola, *Máramarosban* azonban Szigeten alapítottak egy, melynek a gondját a megyei rendek hordozták. 1696-i gyűlésükben bizonyos évi segínyt szavaztak meg az iskola fenntartására — ezen a réven van tudomásunk róla.¹¹

A román iskolák szüksége.

Lehet Brankovics Szávát felelőssé tenni azért, amiért megakadályozta a román iskolázás megerősödését, de lehet, hogy Geleji missziói buzgósa és Lorántffy Zsuzsánna pátronai bőkezűsége hiányzott a század második felének püspökeiből és főrendjeiből. Akárki is a felelős, történeti mulasztás és nagy bűn volt a román misszió sok más eszköze között nem fordítani nagyobb gondot a református iskolákra. Lorántffy Zsuzsánna méltán nevezhette még, különben oly alacsony színvonalú iskoláját is: „Isten dicsőségére és az oláh nemzet épületére felette szükséges dolog” —
nak.¹² A minden tudományt és iskolázást nélkülöző ro-

⁶ Magyar Prot. Egyháztörténeti Adattár. VIII. 118. l.

⁷ Lásd az országgyűlés végzéseit és irományait. M. C. R. Tr. XIV. 97–127. l.

⁸ M. C. R. Tr. XIV. k. 267–268. l.

⁹ Cipariu T.: Archivu, 611–612. l.

¹⁰ Metes St.: „Istoria Bisericii... Nagyszeben, 1935. 329. l.

¹¹ Metes St.: I. m. 495. l.

¹² Magyar Prot. Egyháztörténeti Adattár. VIII. k. 117. l.

mán jobbágy nép számára e katechétikai iskola is igen nagy jelentőségű alapítás volt. Általa valóban lehetett volna remélni az általános művelődés és a református egyházhoz való kapcsolódás előhaladását. Ez azonban nem következett be s abban, hogy a román misszió nem tudott mélyebb gyökeret verni, hogy a politikai viszonyok változásával eltűnt, része van az iskolai misszió gyöngye kezdeteinek és még erőteljesebb folytatásának.

Irodalom és Művészet

„Nem jó az embernek egyedül lenni“.

A kecskeméti férjképző akadémia előadása. — Kiadta a Kecskeméti Keresztény Ifjúsági Egyesület. 1940.

A legutóbbi gazdasági válság idején sok szó esett a házasság intézményének a válságáról s ezzel kapcsolatban a család elavulásáról s azokról a különböző irányzatokról, melyek hivatva voltak azt pótolni, megjavítani vagy legalábbis korszerűsíteni. A nemzeti irányzatok életörösével, melyek a családi életet természetadta életegységnek tekintik, a faj erősödése, fennmaradása szempontjából nélkülözhetetlen közösségnek, az egész nemzet gondoskodásának egyik legfontosabb pontjaként kezelik és erőteljes áldozatot is hoznak, azt a tévhitet keltik fel, hogy ez a kérdés nyugvóponttra jutott s végre megtalálta az emberiség ebben a kérdésben a leghelyesebb és legidőállóbb megoldást. A mi nemzetünk szempontjából vizsgálva a kérdést, sajnos, még ennek a biztonságtudatában sem merülhetünk el, mert az egyke s egyse családok száma az „úri“ osztály után népünk minden rétegében ijesztő mértékben nő, a házasságok tartóssága csökken, a komoly, minden társadalmi réteget egyaránt felelősségre figyelmeztető anyavédelem, a család gondozás még nem lett az egész nemzetközösség lelkiismeretének és áldozatkészségének halálosan komoly életkérdésévé. De nem lett a házasság, mint a személyes emberi élet súlyos kérdése a divatérdeklődés elmúltja után, az egyéni s közösségi nevelésnek olyan gondoskodási területe, amely ténylegesen kihatott volna az egyén életformálására s magátólértelmezően a közösségek megerősödésére is. A házasságra, a családi életre való nevelést nem tekintik az egyénalakításért felelős közösségeink külön feladatainak s sokszor semmitmondó általánosságokon kívül nem nyújtanak éppen azoknak a reájuk bízott lelkeknek semmit, kik teljes joggal tőlük várják életük eme nagy kérdésében is az irányítást. Az egész életformálást magának igénylő életközösségeknek semmivel le nem tagadható feladatuk ebben a kérdésben is, túlmenni a kérdések felvetésénél. Ezért nagy örömet, komoly figyelmeztetést, de tényleges szolgálatot is jelent az az előadássorozat, melyet a Kecskeméti Keresztény Ifjúsági Egyesület rendezett s melynek előadásai, megbeszélései most könyvalakban is megjelentek. Bizonyosság ez a könyv, hogy a keresztény ifjúsági nevelés túljutott a bátoratlan ismétlések korszakán, bátran, úttörően hozzá tud nyúlni, választ tud adni ennek az annyira bonyolult kérdésnek minden részletére s van már egy ifjúság, amely a keresztény nevelés útján érett oda, hogy élete döntő jelentőségű lépésére komolyan fel is készüljön. Három előadás foglalkozik — Muraközy Gyula, Batiz Dénes dr., Draskóczy Gábor — a házasság emberi tényezőivel, a lélek, a test és a mindennapi kenyér szerepéről s jelentőségéről a házasságban. A magukat egyedül idévezítő s végleges megoldást ajánló irányzatokkal szemben a házasságnak mint minden emberi közösségnek véges s újra s újra tusakodást jelentő állandó készenlétet, harcot, küzdelmet, lemondást, engedelmeséget követelő vonása domborodik ki. A házasság nem cél, csak eszköz, feladat, emberi életnek legfontosabb, legtermészetesebb, legcsodálatosabb, de a legnehezebb feladata is. Sohasem mondhatom el magamról, hogy eléggé felkészültem rá, vagy

végérvényesen megoldottam, akár lelki, akár testi, akár anyagi vonatkozású kérdéseit. Aki végérvényes, egyszer s mindenkorra megoldásokat keres a házasságban, az még nem döbönt igazán rá, hogy az emberben tényleges tényezőt jelentő bűn nem ismer végleges megoldást ember részéről, de sohasem látta meg teljes valóságában, hogy a szeretetben pedig nincsen megállás, a lemondás, a kölcsönös teherviselés, az engedelmeség végtelen útját keli mindnyájunknak megjárni, egy állandó szakadatlan küzdelem az „én“-től a „mi“ felé. Ezért reménytelen emberi próbálkozás. Mindent meg kell tennünk, hogy testi sikon hiánytalanul adjuk tovább a nekünk adott, őseinktől örökölt drága csíraanyagot. Választásunknál vegyük tekintetbe a kiáltó örökletes betegségeket. Emberi számítás szerint anyagilag meg kell alapozzuk családunk jövődjét, lelkiileg rá kell készülnünk, de minden emberi becsületes szándék semmivé válik, ha a házasságot nem elrendelésnek tekintem. Az én élettársam pedig nem az én választottam, hanem az én Uramtól nekem rendelt élettárs, nekem adott drága ajándék, mivel egy életet át közösen kell sáfárkodnunk a reánk bízott értékeinkkel s ha méltat rá, gyermekeinkkel is. Ma minden egészen bizonyítatlan, ezért nem lehet emberi mértékek alapján életet kezdeni. De a szakadatlan küzdelem közepette, amelyet a házasság jelent, van egy bizonyosságom, aki egymásnak rendelt, annak célja van velünk s Ő meg is tudja valósítani céljait. Az elrendeltségtudatra lehet családot építeni, erről tesz tanubizonyosságot az előadások másik része. Boldog tanubizonyosságok családapák, családanyák részéről, hogy minden emberi akadályt bizonyosan meg tud oldani két véges bűnös ember lény, ha merik reá bízni élelüket arra, ki egymásnak rendelte őket. Az ifjúsági munka, melyet az anyaországi I. K. E. végzett s végez, nem volt hiábavaló. Egy nemzedék nevelkedett fel, amelyik világosan, részleteiben is tudatosan akar a házasságra lépni, de amelyik számára nem a hozomány, nem a nyugdíjas állás, nem a cím, a tökéletesen felszerelt lakás vagy a gondtalan élet a csábító, hanem amelyik élettársat, feleséget, gyermekeinek édesanyját, küzdőtársat lát a neki rendelt leánytestvérében.

Ez az ifjúság bizonyosságot tett, hogy vállalja azt a feladatot, melyet népe nemzete, egyháza vár tőle, mint jövőndő csodálatos embertől. A házasság lényegéből folyik, hogy túlnő két ember viszonyán, feladat, hivatás vár rá nemzeti, egyházi életünkben. Kétségtelen, hogy a katasztrófálisan zuhanó születéscsökkenést komoly, szigorú közgazdasági, néptelepítési, pénzügyi, népjóléti s közegészségügyi törvényekkel s intézkedésekkel meg lehet, azonnal meg kell próbálni javítani. Alapjában a lelkület van megfertőzve, az emberi élet öncélúsága, a kényelemszeretet, a hiúság, a rang, a címkórság az, amelyik ma a legnagyobb akadály a házasságköltések útjában s amelyik útját állja nem egyszer aljas eszközökkel, az életre kívánczó drága magyar gyermekeknek. Az egyház nem lehet közömbös, milyen családi életet élnek azok, kik rá vannak bízva. A lelkipondozás az egyház részéről ki kell terjedjen a házasságra készülőkhöz felé és a házasságban élők felé is. Az előadások harmadik csoportja világít rá az egyház, nemzet, faj kapcsolataira a családdal. Csak hozzá kell nyúlni ehhez az örök emberi kérdéshez és a kérdések, problémák özöne merül fel. Az előadások után rendezett névtelen hozzászólások s feleletek mindennél erősebben bizonyítják, hogy nem volt hiábavaló az ott kifejtett munka s áldozat.

Kisebbségi életünkben ezer külső akadálya volt annak, hogy ifjúságunkkal az élet minden kérdését úgy vizsgáljuk meg, hogy kapcsolata legyen nemzeti életünk sorskérdéseivel, s egyházunk tényleges kérdéseivel is. Most ezek az akadályok lsten akarataiból megszűntek. A többségi élet nem kevesebbíti a felelősséget s az áldozatot azokkal szemben, akiknek családi életük alakulásától dől el népünk megmaradása s egyházunk ereje. Köszönjük a kecskeméti IKE-nek ezt a gazdag ajándékot, amelyet most már mi is használhatunk.

Dr. Tonk Emil.

H I R E I N K

Herczeg Ferenc a Pesti Hírlap utolsó számában vezércikkét írt „Újjáépítés I” címen. Cikkét a következő szavakkal fejezi be: „Újjá kell építeni az európai emberek gondolkodását. Tudjuk, ez súlyos, szinte megoldhatatlan feladat, pedig magában az elgondolásban nincs semmi merész újítás, inkább egy ősi igazság, egy logikus állapot rehabilitálásáról van szó. Egyszerűen csak tartalmat kellene adnunk a keresztyén morálnak, melyet mindegyikünk a magénak vall, de mellyel oly kevesen élnek. A keresztyén morál azt tanítja, hogy az emberek együttélését csakis a felebaráti szeretet képes elviselhetővé tenni. Egyének és népek gyűlölködése az elnyomás és szenvedés sötét özönvizével árasztja el a világot. A civilizáció folyamatának lényege az, hogy megfékezzük és megszelídítsük magunkban Káin vérének vadságát, hogy kiirtsuk magunkból az ősi fenevadat, az emberevő barlanglakót. Ha kétezer esztendővel a Hegyibeszéd elhangzása után még mindig Káin testvérvértől csepegő buzogánya emelkedik fel az emberiség láthatárán, ez a keresztyén kultúr gyászos csödjét jelenti.

A keresztyén gondolkodásnak a nagypolitikában való érvényesítése a civilizáció és vele Európa megmentésének egyetlen módja. Aki szeretet nélkül intézi népek sorsát, az időről-időre megisméllődő vérengzések és fosztogatások káoszában tartja fogságban a világot. Egyik férfias nép sem fog lemondani arról a jogáról, hogy életét és becsületét, ha másképp már nem lehet, fegyverrel is megvédje. De fogja a háborút a politika rendes eszközévé és játékszerévé aljasítani.

Az emberiség akkor fog Isten gyermekeihez méltó életet élni, ha az a becsületesség és önzetlenség, mely a magánéletben minden tisztos polgárra nézve kötelező, érvényre emelkedik a népek életében is. Ha a hazugság, a becsapás, a gyöngébbek kifosztása és lemészárlása a nemzetközi érintkezésben is mint becsületesség megbélyegzést nyer.

Ne méltóztassék ezeken az együgyű igazságokon mosolyogni, mert éppen a kicsinylő mosoly, mellyel a nagypolitika napirendre tér bizonyos ősi alapigazságok fölött, teszi az emberi életet olyan kimondhatatlanul gyötrelmessé.”

A kolozsvári református theologia hősiességű éve. A Magyar Értesítő jelenti Kolozsvárról: *Gönczy Lajos dr. igazgató* meghatóan szép és tanulságos ismertetőt írt az erdélyi főváros református theológiájának az elmúlt évtizedekben végzett nagyszerű kulturmunkájáról. Bevezetőül jogos büszkeséggel állapítja meg, hogy az 1895-ben alapított fakultás „olyan *lelképítő* hadsereget nevelt, amely tudományos felkészültségével s haláláig hűségével magyarságával képes és kész volt a román uralom alá kerülő több, mint háromnegyedmilliónyi református magyarság létharcában a vezetőserepet vállalni, másfelől a *szellemi vezető* egész seregével ajándékozta meg az egyetemes magyarságot. Hat kimagasló püspök: Kenessey Béla, Nagy Károly, Ravasz László, Makkai Sándor, Révész Imre és Vásárhelyi János, jeles egyetemi tanárok: Pokoly József, Tankó Béla, Bartók György, Varga Zsigmond egytől-

egyig a fakultás tanárai, vagy növendékei voltak”. Fokozott jelentőségre emelkedett a kolozsvári kar a 21 éves román uralom alatt. 1919—1940 között 2729 hallgató iratkozott be az intézetbe, akik közül 1962 erdélyi, 510 királyhágómelléki református, 144 erdélyi evangélikus, 113 külföldi, jugoszláviai, csehszlovákiai és magyarországi hallgató volt. A román megszállás alatti református és magyar evangélikus, valamint a jugoszláviai református egyház jelenlegi lelkészeinek *körülbelül a fele* növekedett itt. Így szolgálta ez az intézmény az *elszakitott magyarok lelki egységét*. Igen érdekes a fakultás külső munkáiról szóló kimutatás. A Kolozsvárra most visszakerült Ferenc József tudományegyetem bölcsészeti és természettudományi kara 1920—1921-ben, amikor a román kormány a tanárképzőt bezárta, a theol. fakultáson talált otthont 37 professzorral és 198 hallgatóval. A szegénysorsú egyetemi és főiskolák hallgatók részére menzát kezdeményeztek s a román egyetemeken tanuló magyar református ifjúság összegyűjtését, *vallási és magyar nemzeti szempontból* való gondozását is a kolozsvári theologia indította meg azzal, hogy a Főiskolás Ifjúsági Keresztyén egyesületet védelmébe fogadta; a Főiskolás IKE az egyetlen hely volt, amely Kolozsváron s a többi egyetemi városban helyet és alkalmat adott ezeknek az ifjaknak magyar életük ápolására és a magyar kultúra áldásaiban való részesedésre. Ugyancsak a fakultás próbálkozott először *főiskolák munkatábor* beállításával, Bábonny községben. Az egyik theologiai tanár IKE munkája, az „Ifjú Erdély” c. lap segítségével az Erdély különböző vidékein dolgozó román állami középiskolák *magyar növendékeit* kapcsolta össze és gondozta, az elemi iskolai ifjúság között pedig a theologia tanárának „Az Én Kicsinyeim” c. gyermeklapjával ápolta az anyanyelvet s a lelkész-növendékeket beállították a vallásoktatásba. Az iparos és kereskedő ifjúság között a *theologia hallgatói* évenként 300—500 tanoncot részesítettek oktatásban vallásórákon, konferenciákon — megint csak magyarul, pedig az inasiskolában egyébként román volt a tanítási nyelv. A román hatóságok előtt s azokkal szemben a theologia fedezte ezeket a munkákat, magára vállalva ez által minden kockázatot az öt évesnél hosszabb státárium alatt is. A *nemzetnevelő munkában* szintén fáradhatatlanul vették ki részüket a kolozsvári theologia tanárai. Vallásos, bölcsészeti, pedagógiai, történelmi stb. eszméletű előadásokat tartottak különösen azokban az időkben, amikor a Romániába szakadt magyarság szellemi, társadalmi élete úgyszólván teljesen megbénult — Máramaroszigettől Resicáig, Nagyváradtól Bukarestig, *saját költségükön írták s adták ki* Erdélyben a Református Család, Az Út, a Kiáltó Szó c. lapokat is. Irányításukkal s tanítványaik lelkes részvételével indult meg az erdélyi és ókirályságbeli szétszórott magyarok megmentése és nemzeti nevelése, a *falumunka*, a magyar népművészeti és kultúra felkutatása, a *magyar múlt* emlékeinek mind szélesebb számbavétele. Ingyen végeztek minden munkát a hallgatók is, az apostok lován barangolták be „édes Erdélyt”, kitéve magukat a hatósági közegek nyomásának, nem egyszer a letartóztatásnak, nyári pihenést, vasárnapi nyugalmat, szórakozást, sőt — volt rá példa — *életet is odaáldozva*. De elmentek a kolozsvári theológusok a *külföldre* is, hogy rokonszenvet ébresszenek nemzetünk iránt. A román impérium alatt földjeinek kisajátítása és tőkének elérteklenedése folytán leszegényedett erdélyi egyházkerület és kolozsvári theológiája bizakodva várja egyháztól és államtól a *hathatós támogatást*, hogy a fakultás különleges erdélyi helyzetében hivatását újból teljes sikerrel tudja betölteni.

(Magyar Értesítő.)

Szerkesztésért felel: DR. TAVASZY SÁNDOR.

Felölös kiadó: BEKESS KÁROLY.